

Publikacija je objavljena u sklopu regionalnog projekta **Čuvari prava** koji je implementirao Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu zajedno sa partnerima Beogradskim centrom za ljudska prava i Hrvatskim helsinškim odborom.

This publication has been published as part of the project **Guardians of Rights** implemented by Human Rights Centre, University of Sarajevo with partners Belgrade Centre for Human Rights and Croatian Helsinki Committee.

PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM I POSLOVNA SPOSOBNOST
RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES AND LEGAL CAPACITY

Tekst priredila

Prepared by
Anđela Lalović

Koordinator projekta

Project Coordinator
Miroslav Živanović

Izdavač

Publisher
Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu

Za izdavača

For the publisher
Saša Madacki

Lektorica

Language editor
Maja Kaljanac

Ilustracija na naslovnoj stranici

Cover photo
Stasys Eidiejus

Priprema za štampu i štampa

Design and Printing
Magistrat d.o.o Sarajevo

ISBN 978-9958-541-00-1

Ova publikacija ne mora obavezno sadržavati stanovišta Centra za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu. Mišljenja iznesena u publikaciji predstavljaju stavove autora.

This publication does not necessarily reflect the views of the Human Rights Centre, University of Sarajevo. Opinions expressed in this publication are those of the author.

**PRAVA OSOBA
SA INVALIDITETOM I
POSLOVNA SPOSOBNOST**

Tekst priredila

Anđela Lalović

Sarajevo, juna 2008. godine

POSTUPAK ZA ODUZIMANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Osnovni pojmovi koje treba znati:

Pravna sposobnost – sposobnost bilo kojeg ljudskog bića da bude nosilac svojih prava i obaveza. Svako lice je pravno sposobno od dana svog rođenja i ova sposobnost mu ne može biti oduzeta!

Poslovna sposobnost – sposobnost da izražavanjem vlastite volje, osoba stiče prava i obaveze, kao na primjer, pravo na glasanje ili pravo na stupanje u brak. Ova sposobnost se stiče punoljetstvom, odnosno sa navršениh 18 godina, i može biti oduzeta. Ona može biti oduzeta djelimično ili u potpunosti.

Pokretanje postupka za oduzimanje poslovne sposobnosti

- Postupak se pokreće pred osnovnim/opštinskim sudom
- Prijedlog za pokretanje postupka sudu predaje centar za socijalni rad (organ starateljstva) ili javni tužilac, bračni drug, te djed, baba, sestra, brat, unuk ili unuka osobe kojoj se želi oduzeti poslovna sposobnost, ali jedino ako žive zajedno sa tom osobom u istom domaćinstvu;
- Razlozi zbog kojih neko od navedenih osoba može pokrenuti postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti jeste njihovo uvjerenje da osoba zbog koje se pokreće postupak nije, zbog određenih razloga, sposobna sama se brinuti o svojim pravima i interesima;
- Razlozi za djelimično ili potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti mogu biti: duševna bolest, poteškoće u duševnom razvoju, alkoholizam, narkomanija, senilnost i teška fizička bolest.

Podnošenje prijedloga nadležnom sudu

- Lice koje želi pokrenuti postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti neke osobe, dostavlja nadležnom sudu (i to vanparničnom odjeljenju tog suda) prijedlog za oduzimanje poslovne sposobnosti koji bi, na primjer, izgledao ovako:

PRIJEDLOG ZA ODUZIMANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

*OSNOVNOM SUDU BANJA LUKA
VANPARNIČNI PREDMET*

Predlagač: Centar za socijalni rad Banja Luka

Radi: Oduzimanja poslovne sposobnosti _____ iz Banja Luke Savska ulica bb.

PRIJEDLOG

_____ kćerka _____ iz Banje Luke, ul. Davida Štrpca broj 32, rođena 14.02.1938. godine, je bolesna i nije u mogućnosti da se brine o svojim obavezama.

Dokaz: Uvid u izvod iz matične knjige rođenih, uvid u medicinsku dokumentaciju.

_____ je smještena u duševnoj bolnici Garevac kod Modriče gdje se liječi od duševne bolesti i nema izgleda za izlječenje. _____ je nesposobna da se brine o svojim pravima i obavezama, da upravlja imovinom, pa o njoj brine njena majka _____ koja je stara 75 godina i sama bolesna i nesposobna za privređivanje.

Dokaz: Vještačenje po vještaku medicinske struke – neuropsihijatru, a po potrebi i drugi dokazi.

Kako nema izgleda za izlječenje _____, a nema ko da vodi brigu o njoj, a sama nije u mogućnosti da štiti svoje interese, to temeljem člana 30 Zakona o vanparničnom postupku predlažemo da sud nakon javne rasprave i izvođenja predloženih dokaza donese sljedeće

RJEŠENJE

_____, kćeri Janka iz Banje Luke, ul. Davida Štrpca broj 32, oduzima se potpuno poslovna sposobnost.

Banja Luka, 6.10.1994. godine

Direktor Centra:

- Prijedlog mora da sadrži činjenice koje osnovano potvrđuju uvjerenje podnosioca prijedloga da osoba kojoj se želi oduzeti poslovna sposobnost nije sposobna da se sama brine o svojim interesima;

- Činjenice navedene u prijedlogu moraju biti potkrijepljene odgovarajućim dokazima – na primjer, ako predlagač tvrdi da osoba nije sposobna starati se sama o svojim interesima zbog duševne bolesti, onda tu tvrdnju mora da obrazloži i uz to priloži medicinske dokaze, poput nalaza neuropsihijatra i slično;
- Ako je predlagač nije iz centra za socijalni rad, recimo radi se o bratu ili sestri koji žive u istom domaćinstvu sa osobom za koju se pokreće postupak, onda se u prijedlogu za oduzimanje poslovne sposobnosti moraju navesti podaci koji potvrđuju tu vezu (na primjer, kućna lista i slično).

Zakazivanje ročišta i dodjeljivanje privremenog staratelja

- Postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti je hitan postupak;
- Nakon što predlagač dostavi sudu prijedlog, sud u najkraćem vremenskom roku zakazuje ročište za raspravu o prijedlogu;
- Sud, istovremeno po prijemu prijedloga, dodjeljuje privremenog zastupnika/staratelja osobi za koju je pokrenut postupak;
- Na sva ročišta za raspravu sud poziva predlagača, privremenog staratelja/zastupnika osobe kojoj se oduzima poslovna sposobnost, te centar za socijalni rad;
- Na ročište, sud poziva i osobu kojoj se oduzima poslovna sposobnost osim ako ta osoba, prema ocjeni samog suda, nije u stanju da shvati šta sam postupak znači za njega/nju i koje su posljedice oduzimanja poslovne sposobnosti.

Dokazni postupak

- Na zakazanom ročištu, sud treba da razmotri sve dokaze koje iznesu obje strane u postupku (predlagač i zastupnik osobe kojoj se želi oduzeti poslovna sposobnost) i da na osnovu toga donese odluku o oduzimanju poslovne sposobnosti;
- U okviru dokaznog postupka, da bi se dokazalo da li je osoba kojoj se želi oduzeti poslovna sposobnost zaista sposobna ili nije, potrebno je da je pregleda vještak medicinske struke, dakle psiholog, neuropsihijatar i sl., te da ponudi nalaz i mišljenje o duševnom stanju osobe i njegovim/njenim sposobnostima za rasuđivanje;

- Tokom postupka, vodi se zapisnik o ročištu, koji bi trebao da ima slične karakteristike ovom primjeru:

ZAPISNIK O ROČIŠTU U POSTUPKU ZA ODUZIMANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

R-60/94

ZAPISNIK

Sastavljen kod Osnovnog suda u Banjoj Luci dana 7.11.1994. godine.

OD SUDA PRISUTNI:

Sudija: _____

Zapisničar: _____

Konstatuje se da su pristupili za danas pozvani punomoćnik Centra za socijalni rad Banja Luka _____, štićenik _____, privremeni staratelj

_____ i vještak medicinske struke dr _____.

Pun. predlagača izjavi da u cijelosti ostaje kod prijedloga za potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti _____ iz Banje Luke. Izjavljuje da je duže vremena štićenica bolesna, da boluje od duševne bolesti, zbog čega se često nalazi na liječenju, te da nije umogućnosti da brine o svojim pravima i obavezama, odnosno da štiti svoj interes i upravlja imovinom.

_____ izjavi da je veoma bolesna, da se nalazi u bolnici, da o njoj vodi brigu majka, te da je potrebno da neko vodi o njoj brigu i štiti njene interese.

Privremeni staralac izjavi da je saglasan da se štićenici _____ oduzme poslovna sposobnost jer nije u mogućnosti da brine o sebi.

Sud donosi

RJEŠENJE

Saslušaće se medicinski vještak.

Medicinski vještak dr _____, sin _____ – neuropsihijatar iz Banje Luke, star 50 godina, nesrodan sa stranicama, zakleti sudski vještak izjavi:

Na osnovu priložene medicinske dokumentacije - istorije bolesti Psihijatrijske klinike u Banjoj Luci i medicinske dokumentacije duševne bolnice Garevac, kao i na osnovu pregleda vidljivo je da je štićenica liječena na Psihijatrijskoj klinici u Banjoj

Luci od 1.5. do 1.6., 1991. godine i od 1.4. do 15.6.1992. godine, u duševnoj bolnici Garevac od 15.3. do 8.5.1993. godine, od 1.2.1994. do 15.3.1994. godine i od 17.9.1994. do danas pod dijagnozom arterosklerotična demencija, moždana i generalizovana arteroskleroza i šećerna bolest. Iz podataka koji su dobiveni u toku hospitalizacije vidljivo je da je ranije liječena u Vojnoj bolnici Sarajevo, a od njene unuke se saznaje da je prije dolaska u bolnicu počela da govori nepovezano, da priča sa mrtvima, stalno ih doziva, ustaje i kupi svoje stvari, te iako se nalazi u svojoj kući, traži da ide kući, neadekvatno odgovara na postavljena pitanja, priča sa predmetima i slikama, nudi im da jedu, veoma slabo jede.

Dobiva se podatak da se u sličnom stanju nalazila i nekoliko godina ranije, priloženi su nalazi interniste iz kojih se vidi da je pored šećerne bolesti liječena i zbog povišenog arterijskog pritiska, zatim poremećaja rada srca koji se manifestuje ekstrasistolama, imala je i dekompenzaciju srca (popuštanje srčanih mišića). Iz istorije bolesti, kao i današnjeg uvida u stanje bolesnice, vidljivo je da je kod nje došlo do razvoja tzv. hroničnog moždanog sindroma koji se manifestuje izraženim promjenama u intelektualnom i mnestičkom.

Kod bolesnice postoji globalan poremećaj pamćenja koji ide retrospektivno prema njenom rođenju. Dezorijentacija je izražena u vremenu i prostoru, uglavnom prema ličnostima. Naime, postoji samo globalan uvid u ličnost sa kojima je stalno u kontaktu iako te ličnosti u potpunosti ne poznaje. Čak je oštećena autopsihička orijentacija, tj. orijentacija prema samoj sebi. Štićenica zna da kaže kako joj je ime, ali ne može da se sjeti svog ni bračnog, ni djevojačkog prezimena.

Ovakvi poremećaji nastaju iz više razloga. Ponekad je uzrok nepoznat i dolazi sa određenim godinama starosti pa ili nazivamo senilnim demencijama (staračkim demencijama). U ovom slučaju pored senijuma postoji i bolestan proces na krvnim sudovima u vidu arteroskleroze, zatim promjene na srcu, te šećerna bolest, što može uticati na brži razvoj dementnog procesa.

Imajući na umu početak, tok i sadašnje stanje posebna se bolest počela razvijati prije više od dvije godine. Vidljivo je da je sadašnje stanje definitivno, nažalost, ne može se očekivati poboljšanje intelektualnih procesa, a samo iskustvo pokazuje da se ove promjene progrediraju tj. pogoršavaju se u toku sljedećih mjeseci i godina.

Imajući na umu sve iznijeto:

Mišljenja sam da _____ rođena 1938. godine, boluje od teške demencije. Stanje bolesti je takvo (ne računajući ostala oboljenja) da ona nije sposobna za samostalan život i privređivanje, nije sposobna da vodi brigu o sebi, odnosno nije u stanju da štiti svoje interese.

Zbog toga smatram da joj je potrebno u potpunosti oduzeti poslovnu sposobnost i odrediti staratelja koji će štititi njene interese.

Stranke izjavljuju da nemaju primjedbi na nalaz vještaka, te da nemaju prijedloga za izvođenje novih dokaza.

Sud donosi

RJEŠENJE

Izvršiće se uvid u izvod iz matične knjige rođenih, izdat od Matičnog ureda Banja Luka 5.9.1994. godine, u medicinsku dokumentaciju Psihijatrijske klinike u Banjoj Luci i duševne bolnice Garevac, Modriča.

Vrši se uvid u navedenu dokumentaciju.

Ročište je završeno.

Zapisničar:

PP

Sudija:

Donošenje rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti

- Nakon što se na ročištu iznesu svi dokazi, te vještak da svoj nalaz i mišljenje, sud donosi odluku o oduzimanju poslovne sposobnosti;
- U zavisnosti od toga da li je predlagač uspio opravdati i dokazati svoje uvjerenje da se osobi treba oduzeti poslovna sposobnost, sud donosi rješenje o oduzimanju poslovne sposobnosti (djelimično ili potpuno, u zavisnosti od stepena (ne)sposobnosti rasuđivanja osobe koja je predmet postupka. Rješenje bi trebalo biti poput ovog:

RJEŠENJE O ODUZIMANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI

OSNOVNI SUD U BANJOJ LUCI

BROJ: R-60/94

Dana, 7.11.1994. godine

Osnovni sud u Banjoj Luci, po sudiji _____, kao sudiji pojedincu, rješavajući u vanparničnom predmetu pokrenutom po prijedlogu Centra za socijalni rad Banja Luka, radi oduzimanja poslovne sposobnosti _____ iz Banje Luke, ul. Davida Štrpca broj 32. na ročištu održanom dana 7.11.1999. godine, donio je sljedeće

RJEŠENJE

_____ kćeri Janka iz Banje Luke, ul. Davida Štrpca br. 32. rođenoj 14.2.1938. godine oduzima se potpuno poslovna sposobnost.

Po pravosnažnosti. rješenje dostaviti Matičnom uredu Banja Luka radi upisa u matičnu knjigu rođenih i zemljišno-knjižnom odjeljenju ovog suda radi upisa u zemljišne knjige.

Obrazloženje

Centar za socijalni rad Banja Luka. podnio je ovom sudu prijedlog radi oduzimanja poslovne sposobnosti _____, kćeri Janka iz Banje Luke.

Rješenjem ovog suda od 15.10.1994. godine postavljena je _____ i z Banje Luke za privremenog staratelja _____.

U dokaznom postupku izvršeno je medicinsko vještačenje po vještaku dr _____ izvršen uvidu izvod iz matične knjige rođenih Matičnog ureda Banja Luka, uvid u medicinsku dokumentaciju Psihijatrijske bolnice Banja Luka i duševne bolnice Garevac.

Provedenim dokazima, a naročito nalazom i mišljenjem vještaka medicinske struke dr _____, neuropsihijatra iz Banje Luke utvrđeno je da ima dijagnozu arterosklerotične demencije, moždane i generalizovane arteroskleroze i šećerne bolesti kao i drugih hroničnih bolesti, te nije sposobna da samostalno živi i privređuje, da vodi brigu o sebi, odnosno nije u stanju da štiti svoje interese. Stoga je sud temeljem čl. 38. Zakona o vanparničnom postupku u potpunosti oduzeo poslovnu sposobnost.

SUDIJA

PRAVNA POUKA: Protiv ovog rješenja dozvoljena je žalba Okružnom sudu u Banjoj Luci u roku 3 dana od dana prijema rješenja, putem ovog suda.

Žalba ne zadržava izvršenje.

Dostavljanje rješenja stranakama u postupku

- Nakon što donese rješenje o oduzimanju poslovne sposobnosti, sud dostavlja to rješenje u što kraćem roku predlagaču, osobi kojoj se oduzima poslovna sposobnost, staratelju (privremenom) te osobe, i centru za socijalni rad – organu starateljstva (ukoliko isti nije sam predlagač).

Žalba na rješenje

- Nakon prijema rješenja, bilo koja od strana u postupku (bilo predlagač, bilo osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost) ima pravo na žalbu na rješenje;
- Rok za žalbu je tri dana od dana prijema rješenja;
- Opštinski/osnovni sud koji je donio rješenje i, zatim, primio žalbu na njega, žalbu prosljeđuje, zajedno sa svim spisima i bez odlaganja (dakle, “odmah“), drugostepenom sudu (odnosno, okružnom ili kantonalnom);
- Drugostepeni sud, nakon prijema žalbe, mora u roku od tri dana da donese odluku o prihvatanju ili odbijanju žalbe;
- U slučaju da drugostepeni sud odbije žalbu, to znači da na snagu stupa rješenje o oduzimanju poslovne sposobnosti, koje se, potom, dostavlja matičaru radi upisa novog statusa osobe u matičnu knjigu rođenih, kao i u katastar (radi zemljišno-knjižne evidencije imovine osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost).

POSTUPAK STAVLJANJA POD STARATELJSTVO

Dodjeljivanje staratelja

- Nakon što je sud donio rješenje kojim se osobi oduzima poslovna sposobnost, centar za socijalni rad dodjeljuje staratelja osobi kojoj je oduzeta poslovna sposobnost;
- Centar za socijalni rad, pri izboru staratelja, treba utvrditi njegovu sposobnost i podobnost da bude staratelj;
- Pri izboru staratelja, centar za socijalni rad, najprije poziva srodnike osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost da prihvate dužnost da joj budu staratelji;
- U slučaju da niko od srodnika ne želi da bude staratelj osobi kojoj je oduzeta poslovna sposobnost, tada centar za socijalni rad, kao staratelja, može imenovati lice koje sa tom osobom nije u srodstvu, a voljno je prihvatiti se te dužnosti;
- U krajnjem slučaju, sam centar za socijalni rad može biti staratelj (ukoliko niko drugi ne želi da se prihvati te dužnosti) i tada obično dodjeljuje nekom od svojih uposlenika dužnost da se brine o osobi kojoj je staratelj.

Praćenje rada staratelja

- Staratelj osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost ima dužnost da se brine o razvoju ličnosti te osobe, pri čemu treba nastojati da se uzroci koji su razlog oduzimanja poslovne sposobnosti, ukoliko je moguće, otklone i da se osoba osposobi za samostalan rad;
- Staratelj se mora posebno brinuti o interesima osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost i nastojati da ih ne ugrozi na bilo koji način (ovdje se naročito imaju u vidu imovinska pitanja, pošto se staratelj brine i o imovini osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost);
- Staratelj mora, najmanje jednom godišnje, dostaviti centru za socijalni rad izvještaj o obavljanju svoje dužnosti staratelja;
- Centar za socijalni rad nadzire rad staratelja i prati zdravstveno stanje osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost;

- Centar za socijalni rad, ako utvrdi da staratelj ne vrši svoju dužnost u najboljem interesu osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost, može staratelju oduzeti njegove nadležnosti i dodijeliti osobi novog staratelja.

VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Pokretanje postupka

- Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti osobi kojoj je ista oduzeta, pokreće se pred nadležnim osnovnim/opštinskim sudom;
- Postupak se pokreće podnošenjem prijedloga za vraćanje poslovne sposobnosti nadležnom sudu;
- Prijedlog za pokretanje postupka sudu predaje centar za socijalni rad (organ starateljstva) ili javni tužilac, bračni drug, te djed, baba, sestra, brat, unuk ili unuka osobe kojoj se želi vratiti poslovna sposobnost, ali jedino ako žive zajedno sa tom osobom u istom domaćinstvu. Takođe, sud po službenoj dužnosti može pokrenuti postupak ukoliko je informisan od strane bilo kojeg građanina;
- Razlog za pokretanje postupka za vraćanje poslovne sposobnosti jeste uvjerenje predlagača da osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost, uslijed određenih razloga, više nije nesposobna da se brine sama o sebi, odnosno da su uzroci, zbog kojih joj je oduzeta poslovna sposobnost, prestali;
- Razlozi mogu biti poboljšanje duševnog stanja, razvoj sposobnosti osobe da se brine sama o sebi i sl.

Podnošenje prijedloga nadležnom sudu

- Lice koje želi da pokrene postupak vraćanja poslovne sposobnosti, nadležnom sudu dostavlja (vanparničnom odjeljenju) prijedlog za vraćanje poslovne sposobnosti, koji bi izgledao poput ovog:

PRIJEDLOG ZA VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

OSNOVNOM SUDU BANJA LUKA

VANPARNIČNI PREDMET

Predlagač: _____ iz Banje Luke, ul. Branka Ćopića br. 5

Radi: Vraćanja poslovne sposobnosti _____ iz Banje Luke, ul. Branka Ćopića br. 5

PRIJEDLOG

Rješenjem Osnovnog suda Banja Luka br. R-73/95 od 15.2.1995. djelimično je lišen poslovne sposobnosti moj sin _____ iz Banje Luke, ul. Branka Ćopića br. 5, zbog uzimanja droge.

Dokaz: Uvid u spis toga suda br. R-73/95.

Moj sin _____ je nedavno završio liječenje na Psihijatrijskoj klinici u Banjoj Luci i prestao je sa upotrebom droge. Po mišljenju ljekara, on je potpuno izliječen i može sam da štiti svoje interese.

Dokaz: Uvid u medicinsku dokumentaciju i saslušanje medicinskog vještaka.

Kako je moj sin _____ izliječen i prestao sa upotrebom droge, te ima namjeru da zasnuje radni odnos, predlažem da sud, nakon održanog ročišta i izvođenjem dokaza, donese sljedeće

RJEŠENJE

_____, sinu _____ iz Banje Luke, ul. Branka Ćopića br. 5 VRAĆA SE poslovna sposobnost.

U Banjoj Luci, 1.5.1996. godine

Predlagač:

- Prijedlog mora da sadrži činjenice koje osnovano potvrđuju uvjerenje podnosioca prijedloga da je osoba kojoj se želi vratiti poslovna sposobnost sada sposobna da se sama brine o svojim interesima;
- Činjenice navedene u prijedlogu moraju biti potkrijepljene odgovarajućim dokazima – na primjer, ako predlagač tvrdi da je osoba sposobna brinuti se sama o svojim interesima zbog prestanka duševne bolesti (zbog koje joj je, prehodno, bila oduzeta poslovna sposobnost), takvu tvrdnju mora da obrazloži i uz to priloži medicinske dokaze, poput nalaza neuropsihijatra i slično.

Zakazivanje ročišta

- Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti jeste hitan postupak;
- Nakon što predlagač dostavi sudu prijedlog, sud u najkraćem vremenskom roku zakazuje ročište za raspravu o prijedlogu;
- Sud na sva ročišta za raspravu poziva predlagača, privremenog staratelja/zastupnika osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost, te centar za socijalni rad;
- Sud na ročište poziva i osobu kojoj se vraća poslovna sposobnost, ako ta osoba nije sama predlagač.

Dokazni postupak

- Na zakazanom ročištu, sud treba razmotriti sve dokaze koje iznesu obje strane u postupku (predlagač i strana koja se protivi vraćanju poslovne sposobnosti) i da na osnovu toga donese odluku o vraćanju poslovne sposobnosti;
- U okviru dokaznog postupka, da bi se dokazalo da li je osoba kojoj se želi vratiti poslovna sposobnost zaista sposobna ili ne, potrebno je da tu osobu pregleda vještak medicinske struke, dakle psiholog, neuropsihijatar i sl., te da ponudi nalaz i mišljenje o duševnom stanju osobe i njegovim/njenim sposobnostima za rasuđivanje, koji bi potvrdio da je osoba sada sposobna da se sama brine o sebi i svojim interesima;
- Tokom postupka, vodi se zapisnik o ročištu koji bi trebao izgledati poput ovog:

**ZAPISNIK O ROČIŠTU U POSTUPKU ZA VRAĆANJE
POSLOVNE SPOSOBNOSTI**

R-201/96

ZAPISNIK

Sastavljen kod Osnovnog suda u Banjoj Luci dana 30.5.1996. godine.

OD SUDA PRISUTNI:

Sudija: _____

Zapisničar: _____

Konstatuje se da su na današnje ročište pristupili predlagač _____, staratelj _____ medicinski vještak dr _____ i _____ lice lišeno poslovne sposobnosti.

Predlagač izjavljuje da ostaje kod prijedloga za vraćanje poslovne sposobnosti _____. Nadalje izjavljuje da je njegovom sinu _____ *djelimično* oduzeta poslovna sposobnost rješenjem ovog suda broj R-73/95 od 15. februara 1995. godine, da je nakon toga njegov sin podvrgnut liječenju u Psihijatrijskoj klinici u Banjoj Luci, jedno vrijeme klinički, a jedno vrijeme ambulantno, radi uklanjanja zavisnosti od opojnih sredstava. Već duže vremena _____ je prestao da uzima opojna sredstva, a počeo se interesovati za učenje i poslove koji se obavljaju u kući. Iz tog razloga smatram da postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti _____, te da je sposoban da se sam brine o svojim interesima.

Staratelj koji štiti interese _____ izjavljuje da postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti _____ pošto je prestao da koristi narkotična sredstva, prihvata liječenje i saradnju starateljskog organa.

_____ izjavljuje da je tačno da je on jedno vrijeme uzimao narkotična sredstva, a da je to činio u vrijeme rata, da bi lakše prebrodio psihičku krizu izazvanu pogibijom svojih ratnih drugova a takođe i zbog neizvjesnosti življenja u ratnom okruženju. Shvatio je da je to što čini greška pa je uz saradnju sa zdravstvenim radnicima Psihijatrijske bolnice u Banjoj Luci i socijalnim radnicima Centra za socijalni rad Banja Luka i uz veliku podršku rodbine i prijatelja uspio da prekine s upotrebom opojnih sredstava i da ih već 6 mjeseci ne uzima. Takođe izjavljuje da će uskoro početi da radi u trgovačkoj radnji, koja je vlasništvo njegove tetke _____ a ima namjeru i da nastavi studij na Ekonomskom fakultetu u Banjoj Luci u svojstvu vanrednog studenta. Moli sud da mu vrati poslovnu sposobnost, kako bi sam mogao da se brine o svojim pravima i obavezama.

Sud donosi

RJEŠENJE

Saslušaće se medicinski vještak, dr _____.

Vještak medicinske struke dr _____ neuropsihijatar iz Banje Luke, star 52 godine, nesrodan sa strankama, zakleti sudski vještak, daje na zapisnik

Nalaz i mišljenje

Na osnovu uvida u medicinsku dokumentaciju, uvida u spis R-73/95 kao i na osnovu pregleda _____ utvrdio sam da je _____ uspješno završio liječenje na Psihijatrijskoj klinici u Banjoj Luci, te da je prestao sa uzimanjem opojnih sredstava, da je psihički stabilan i da više nije zavisao od konzumiranja narkotičnih sredstava. Smatram da je _____ kao mlad čovjek star svega 24 godine sposoban da se brine o sebi i štiti svoje interese. Predlažem sudu da vrati poslovnu sposobnost _____ u *potpunosti*. Takva odluka suda će stimulativno djelovati i ohrabrivati _____ da se smjelije uključi u društveni život, da sam obezbjeđuje sredstva za svoje izdržavanje, da nastavi studij na ekonomskom fakultetu koji je sa uspjehom započeo, čime će se uključiti u ranije društvo i potpuno otkloniti potrebu za uzimanjem droge.

Predlagač izjavljuje da nema drugih prijedloga za izvođenjem dokaza.

Staratelj izjavljuje da nema prijedloga za izvođenjem novih dokaza.

Vrši se uvid u spis ovog suda br. R-75/95 i u medicinsku dokumentaciju.

Sud donosi

RJEŠENJE

Vraća se poslovna sposobnost _____, sinu _____ iz Banje Luke, ul. Branka Ćopića br. 5, oduzeta rješenjem ovog suda R-73/95 od 12.2.1995. god.

Po pravosnažnosti, Rješenje dostaviti matičaru SO Banja Luka, radi upisa u matičnu knjigu, Centru za socijalni rad Banja Luka, radi prestanka starateljstva, zemljišno-knjižnom odjeljenju ovog suda radi brisanja zabilješke o oduzimanju poslovne sposobnosti upisane u zemljišnoj knjizi.

Zapisničar:

PP

Sudija:

Donošenje rješenja o vraćanju poslovne sposobnosti

- Nakon što se na ročištu iznesu svi dokazi, te vještak da svoj nalaz i mišljenje, sud donosi odluku o vraćanju poslovne sposobnosti;
- U zavisnosti od toga da li je predlagač uspio opravdati i dokazati svoje uvjerenje da se osobi treba vratiti poslovna sposobnost, sud donosi rješenje o vraćanju poslovne sposobnosti (djelimično ili potpuno, u zavisnosti od stepena sposobnosti rasuđivanja osobe kojoj se vraća poslovna sposobnost), koje bi trebalo izgledati poput ovog:

RJEŠENJE O VRAĆANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI

OSNOVNI SUD U BANJOJ LUCI

BROJ: R-201/96

Dana, 30.5.1996. godine

Osnovni sud u Banjoj Luci po sudiji _____, kao sudiji pojedincu, rješavajući u vanparničnom predmetu po prijedlogu predlagača _____ iz Banja Luke, ul. Branka Ćopića br. 5. za vraćanje poslovne sposobnosti _____ iz Banje Luke, nakon održanog ročišta od 30.5.1996. godine donio je sljedeće

RJEŠENJE

Vraća se poslovna sposobnost _____ sinu Marka iz Banje Luke, ul. Branka Ćopića br. 5. oduzeta rješenjem ovog suda R-73/95 od 12.2.1995. god.

Po pravosnažnosti, Rješenje dostaviti matičaru SO Banja Luka, radi upisa u matičnu knjigu, Centru za socijalni rad Banja Luka, radi prestanka starateljstva. zemljišno-knjižnom odjeljenju ovog suda radi brisanja zabilješke o oduzimanju poslovne sposobnosti upisane u zemljišnoj knjizi.

Obrazloženje

Rješenjem toga suda broj R-73/95 od 15. februara 1995. godine oduzeta je poslovna sposobnost _____ iz Banje Luke, zbog korišćenja opojnih sredstava.

_____ otac _____ podnio je prijedlog za vraćanje poslovne sposobnosti _____ u kojem navodi da je njegov sin _____ potpuno izliječen i da više ne koristi drogu.

Staratelj _____ se nije usprotivio vraćanju poslovne sposobnosti, te je izvijestio sud da je liječenje uspješno završeno i da _____ više ne uzima drogu.

Na ročištu sud je uzeo izjavu od _____ koji je upoznao sud sa tokom i ishodom svog liječenja, sa činjenicom da ne koristi drogu i da ima namjenu da zasnuje radni odnos u trgovinskoj radnji njegove tetke i da obnovi studij na Ekonomskom fakultetu u Banjoj Luci.

Medicinski vještak dr _____, neuropsihijatar, mišljenja je da treba vratiti poslovnu sposobnost _____ jer je njegovo liječenje završeno i prestao je uzimati drogu, te da će vraćanje poslovne sposobnosti ohrabriti _____ da se uhvati u koštac sa životnim problemima.

Sud je mišljenja da su ispunjeni uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti _____ da će on kao mlad čovjek, star 24 godine, biti sposoban da definitivno otkloni slabosti koje su dovele do "traženja spasa" u opojnim sredstvima, te da će vraćanje poslovne sposobnosti ohrabriti i stimulisati _____ da smjelije krene u rješavanje životnih problema i izgradnji i jačanju svoje ličnosti.

Nakon iznesenog, sud je temeljem člana 40. Zakona o vanparničnom postupku odlučio kao u izreci Rješenja.

SUDIJA

PRAVNA POUKA: Protiv ovog rješenja dozvoljena je žalba Okružnom sudu u Banjoj Luci u roku 3 dana, po prijemu istog, putem ovog suda.

Žalba ne zadržava izvršenje.

MOJA PRAVA I KAKO DA IH KORISTIM¹

Šta su ljudska prava?

- Ljudska prava su prava koja imaju sva ljudska bića bez obzira na to ko su, šta su, kako se zovu, gdje žive, kako izgledaju, čime se bave itd.
- Kako bi svi ljudi bili upoznati sa svojim pravima i kako bi njihova prava bila zaštićena, napisani su mnogi međunarodni dokumenti kojima se definišu i priznaju ljudska prava svim ljudima, kao i njihova zaštita.
- Osnovni dokumenti koji se odnose na ljudska prava i njihovu zaštitu jesu Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Evropska konvencija o ljudskim pravima i slobodama, te mnoge druge.
- Posebno je bitna Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija koja osigurava i štiti prava svih osoba koje imaju bilo koju vrstu ili stepen invaliditeta.
- Konvencija predstavlja dogovor između zemalja da će poštovati ista pravila propisana u tekstu Konvencije. Kada neka zemlja potpiše konvenciju to znači da se obavezala da poštuje i ispunjava ono što je propisano u njoj. Svaka država potpisnica određene konvencije šalje izvještaj o primjeni konvencije posebnom komitetu koji je zadužen za praćenje primjene te konvencije. U slučaju da se država ne pridržava pravila propisanih konvencijom, primjenjuju se odgovarajući članovi konvencije ili njenih protokola, koji tačno propisuju koje su to mjere sankcionisanja za neispunjavanje preuzetih obaveza (tako je, npr, za neispunjavanje obaveza iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama moguća tužba protiv države potpisnice, koja ih ne ispunjava, pred Evropskim sudom za ljudska prava). Komiteti koji prate primjenu određene konvencije, osnivaju se kada određen broj zemalja potpiše tu konvenciju.

¹ Ovaj tekst je napisan na osnovu teksta Christophera Harlanda “Efikasno korištenje ljudskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini” objavljenom u: Jasna Bakšić-Muftić, Ljiljana Mijović, ur., “Čitanka ljudskih prava: zbornik tekstova”, Centar za ljudska prava Univerziteta, Sarajevo, 2001.

Neka od osnovnih ljudskih prava

- **PRAVO NA ŽIVOT**
– svako ima pravo na život i to mu/joj niko ne smije oduzeti, a naročito ne predstavnici državnih vlasti. To znači da, na primjer, nekome ne može biti izrečena smrtna kazna ukoliko je ona zabranjena zakonom.
- **IMOVINSKA PRAVA**
– svako ima pravo da njegova/njena stečena imovina bude zaštićena od bilo čije zloupotrebe. Na primjer, ako se osobi koja je lišena poslovne sposobnosti dodijeli staratelj, koji potom proda imovinu te osobe da bi stekao neku ličnu korist, onda je staratelj prekršio imovinsko pravo te osobe.
- **ZABRANA DISKRIMINACIJE**
– diskriminacija je zabranjena, a biti diskriminisan znači da nekoga razlikujemo od drugih zbog toga što je žensko, odnosno drugog pola, što ima invaliditet, drugu boju kože, što vjeruje ili misli drugačije od drugih i slično.
- **SLOBODA IZRAŽAVANJA**
– svako ima pravo da izrazi svoje uvjerenje, mišljenje, a da zbog toga ne bude kažnjen/a. To, naravno, ne znači da izražavanjem tvoga mišljenja smijemo bilo kako ugroziti prava drugih osoba.
- **SLOBODA UDRUŽIVANJA**
– to znači da svako ima pravo da se udružuje sa drugima i osniva udruženja ili asocijacije kako bi ispunili neki zajednički cilj. Naravno, to ne znači da ima pravo da se udruži s ciljem da ugrozi druge (poput terorističkih ili nasilnih grupa).
- **PRAVO NA OBRAZOVANJE**
– to znači da svako ima pravo da se školuje i obrazuje bez obzira na to ko je, šta je, kakva uvjerenja ima, da li ima invaliditet ili ne, koje je boje kože i slično. Država je obavezna da obezbijedi svima besplatno osnovno obrazovanje.
- **PRAVO NA RAD**
– to znači da svaka punoljetna osoba ima pravo da radi i bude plaćena za svoj rad. Niko nema pravo da uskraćuje bilo kome to pravo na osnovu njegovog/njenog izgleda, stepena invalidnosti, pripadnosti ženskom ili muškom polu, boji kože, pripadnosti nekoj religiji, pripadnosti nekom narodu i slično.

Šta da radim ako neko krši moja prava?

- Ukoliko su vaša prava prekršena od strane nekog državnog organa (na primjer, centra za socijalni rad), kao prvi korak koji treba da poduzmete jeste da se direktno obratite tom organu kako bi se problem riješio.
- U slučaju da na taj način ne dobijete zaštitu, slijedeći korak jeste da se obratite nadležnom opštinskom/osnovnom sudu sa žalbom za povredu ljudskih prava i da se pri tome pozovete na odgovarajuće članove zakona, ustava i međunarodnih dokumenata.
- Ukoliko sud odbije vašu žalbu, ili ako presudi u vašu korist, a organ koji ste tužili ne ispuni svoju obavezu odštete, onda se možete žaliti sudu višeg stepena (u Federaciji Bosne i Hercegovine to je kantonalni, a u Republici Srpskoj okružni sud).
- Kad se po ovom principu obratite svim sudskim instancama nižim od Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (dakle, svim entitetskim), a da pri tome vaša žalba nije uvažena, niti vaše pravo zaštićeno, tada se obraćate Ustavnom sudu BiH.
- Ukoliko ni nakon odluke Ustavnog suda BiH, vaše pravo nije zaštićeno i državni organi ne odgovore na adekvatan način, onda imate mogućnost da pošaljete tužbu protiv države Bosne i Hercegovine Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, jer država, odnosno njeni organi, nisu ispunili svoju obavezu zaštite ljudskih prava svojih građana (napomena: s obzirom na veliki broj tužbi iz različitih država, aplikacije pred Evropskim sudom za ljudska prava čekaju dugo na odobrenje i sam postupak).

Alternative:

- U Bosni i Hercegovini djeluju mnogobrojne institucije kojima se možete obratiti i tražiti savjet kako biste pronašli najbolji način da tražite zaštitu vaših prava.
- Jedna od institucija kojoj se možete obratiti je **institucija ombudsmana**. Za sada, u Bosni i Hercegovini funkcionišu tri institucije ombudsmana: Ombudsman Bosne i Hercegovine, Ombudsman Federacije Bosne i Hercegovine i Ombudsman Republike Srpske, s tim da je planirano ukidanje entitetskih i ostatak samo jednog ombudsmana na nivou države BiH.

- Instituciji ombudsmana može se obratiti svako. Žalba se mora odnositi na nepravilnosti počinjene od strane državnih službenika, organa vlasti ili privatnih agencija koje obavljaju javne službe. Usluge i rad ombudsmana u potpunosti su besplatne za osobe koje mu se obrate, osim ako ne zahtijeva pomoć vanjskih savjetnika ili advokata. Osoba treba da dostavi potpisan obrazac žalbe. Dovoljno je da problem izloži u pismu ili ga objasni putem telefona ili posjetom instituciji.
- Ombudsman na osnovu primljenih prijava/žalbi može provesti istragu o mogućim povredama ljudskih prava u oblastima:
 - * obrazovanja i radnih odnosa, uključujući i penzije,
 - * probleme mentalno oboljelih i invalida,
 - * izdavanja dokumenata,
 - * postupanja policije i probleme u zatvorima,
 - * odlaganje sudskih postupaka (krivičnih, građanskih ili upravnih),
 - * obrazovanja, uključujući upis i školarine,
 - * slobode religije,
 - * slobode informisanja,
 - * ostalim oblastima iz segmenta državne uprave,
 - * preporučiti relevantnim organima vlasti da poduzmu mjere kako bi se ispravile utvrđene povrede ljudskih prava i greške administracije, te savjetovati vas kako da iskoristite najpogodnija pravna sredstva ili vas uputiti na druge odgovarajuće institucije.²
- Ombudsman obično ne istražuje žalbe koje su uložene 12 mjeseci nakon događaja, ili odluka na koje se žali, niti zastupa podnosiocima žalbi pred organima vlasti, jer je to nadležnost agencija za pravnu pomoć i advokata.
- Ombudsman ne može mijenjati odluku organa vlasti ili preporučiti izmjenu odluke bez određenih dokaza.
- Druge institucije kojima se možete obratiti u slučaju povrede vaših prava jesu **parlamentarne komisije**. Ovdje, naročito, treba imati u

² Preuzeto sa <http://www.budimojprijatelj.com/?q=node/276>

vidu Zajedničku komisija za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

- Ova komisija razmatra sva pitanja koja se odnose na ostvarivanje ljudskih prava i sloboda koje su garantovane Ustavom Bosne i Hercegovine, te zakonodavstvom BiH, a za čiju zaštitu su odgovorni državni organi, javne institucije i organizacije koje obavljaju javna ovlaštenja, a na osnovu prijave/pritužbi ombudsmana, građana i entiteta.
- Komisija, također, razmatra pitanja koja se odnose na prijedloge koje dostavljaju građani, uz obavještanje podnosioca o ishodu; peticije vezane za povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda, usvajajući odgovarajuće mjere i obavještavajući podnosioca i domove Parlamenta BiH o usvojenim odlukama.³
- Pored navedenih institucija, za pitanja ostvarivanja zaštite vaših prava možete se obratiti i **nevladinim organizacijama** u Bosni i Hercegovini. To su prije svega Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Helsinški odbor za ljudska prava Republike Srpske, te udruženje Vaša prava BiH (napomena: kontakte ovih organizacija, kao i nekih drugih koje bi mogle biti korisne, možete naći u sekciji *Adresar*). Ove organizacije vam mogu pomoći tako što će vas uputiti kako da na najbolji način tražite zaštitu vaših prava i kojim institucijama da se dalje obratite. Neke od nevladinih organizacija mogu svojim aktivnostima da utiču na promjene u radu državnih organa kako bi se što bolje zaštitila ljudska prava.
- **Mediji** mogu biti sredstvo upozorenja o postojanju kršenja ljudskih prava i potrebi njihove zaštite, koji poruku o tome šalju široj publici. Objave o kršenjima ljudskih prava u medijima mogu pokrenuti neku konkretniju akciju povodom kršenja ljudskih prava od strane nevladinih organizacija, pa čak i državnih institucija.
- Još jedan bitan faktor su i **međunarodne organizacije** koje su prisutne u Bosni i Hercegovini, poput Međunarodne organizacije rada (posebno se bavi kršenjima prava na rad i bliskih prava), Međunarodna

³ Preuzeto s <http://www.parlament.ba/index2.php?opcija=sadrzaji&id=23&jezik=b>

organizacija za migracije (pitanja migracija, azila i slično), Visoki predstavnik Ujedinjenih nacija za pomoć izbjeglicama (UNHCR) i druga tijela Ujedinjenih nacija. Naravno, tu su i organizacije izvan Bosne i Hercegovine koje se posebno bave ljudskim pravima i njihovom zaštitom poput Amnesty Internationala i Human Rights Watcha.

ADRESAR⁴

Udruženje VAŠA PRAVA BiH

SARAJEVO

Dolina 9

Tel: +387 33 260 360

Fax: +387 33 260 370

Web: www.vasaprava.org

E-mail: sarajevo@vasaprava.org

BANJA LUKA

Vase Pelagića 15

Tel: +387 51 226 831

E-mail: banjaluka@vasaprava.org

BIHAĆ

Bihaćkih branilaca 5

Tel: +387 37 314 059

E-mail: bihac@vasaprava.org

BIJELJINA

Karađorđeva 41

Tel: +387 55 213 193

E-mail: bijeljina@vasaprava.org

BOSANSKI PETROVAC

Bosanska 110

Tel: +387 37 881 248

E-mail: bpetrovac@vasaprava.org

DOBOJ

Svetog Save 4

Tel: +387 53 236 012

E-mail: doboj@vasaprava.org

⁴ Napomena: ovim adresarom nisu obuhvaćene sve relevantne organizacije, već organizacije s kojima je Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu sarađivao na projektima vezanim za temu ljudskih prava osoba s invaliditetom.

GORAŽDE

Titova 2

Tel: +387 38 220 544

E-mail: gorazde@vasaprava.org

LIVNO

Gabrijela Jurkića bb

Tel: +387 34 203 172

E-mail: livno@vasaprava.org

MOSTAR

Mladena Balorde 35

Tel: +387 36 558 580

E-mail: mostar@vasaprava.org

PRIJEDOR

Save Kovačevića 12

Tel: +387 52 241 290

E-mail: prijedor@vasaprava.org

SREBRENICA

Srebreničkog odreda 4

Tel: +387 56 440 998

E-mail: srebrenica@vasaprava.org

TRAVNIK

Bosanska 58

Tel: +387 30 518 848

E-mail: travnik@vasaprava.org

TREBINJE

Carine 3

Tel: +387 59 223 637

E-mail: trebinje@vasaprava.org

TUZLA

Fra Grge Martića 8

Tel: +387 35 277 170

E-mail: tuzla@vasaprava.org

ZENICA

Trg Bosne i Hercegovine 1
Tel: +387 32 404 520
E-mail: zenica@vasaprava.org

ZVORNIK

Svetog Save 56
Tel: +387 56 210 403
E-mail: zvornik@vasaprava.org

Helsinški komitet za ljudska prava u BiH

Ante Fijamenga 14b
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 660 809
Fax: +387 33 660 811
Web: www.bh-hchr.org
E-mail: info@bh-hchr.org

Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj

Braće Gavrić 6
76 300 Bijeljina
Tel: +387 55 210 851
Fax: +387 55 201 821
Web: www.helsinkirs.org
E-mail: helcomm@teol.net

Ombudsman Bosne i Hercegovine

Maršala Tita 7
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 666 005
Fax: +387 33 666 004

Jovana Dučića 41
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 303 992

Ombudsman Republike Srpske

Kralja Alfonsa XIII 21
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 311 797
+387 51 303 451
Fax: +387 51 313 578
Web: www.ombudsmen.rs.ba
E-mail: ombudsman@blic.net

**Savez udruženja za pomoć
mentalno nedovoljno razvijenim licima Republike Srpske**

Marka Kraljevića 14
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 460 477
Fax: +387 51 458 592
E-mail: sumnrlrs@inecco.net

**SUMERO – Savez udruženja za pomoć
osobama sa mentalnom retardacijom**

Sutjeska 18
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 268 640
Web: www.sumero.ba
E-mail: info@sumero.ba

**Udruženje roditelja i prijatelja osoba
sa posebnim potrebama “Sunce”**

Južni logor bb
88 000 Mostar
Tel: +387 36 577 707
E-mail: udr.suncemostar@bih.net.ba

**Udruženje za socijalno uključivanje osoba
sa mentalnom retardacijom Tuzlanskog kantona**

Koste Lazarevića 152
75 000 Tuzla
Tel: +387 35 399 950
E-mail: fata@bih.net.ba
usutz@bih.net.ba

**Udruženje roditelja i prijatelja za pomoć osobama
sa mentalnom retardacijom na području Kantona Sarajevo “Oaza”**

Bakarevića 37,
Teheranski trg 6
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 273 520
+387 33 769 795
E-mail: mrosarajevo@yahoo.com

**Udruženje za pomoć licima
sa posebnim potrebama "Nada"**

Kragujevačka bb
73 260 Rudo
Tel: +387 58 712 245

**Savez udruženja građana oštećenog sluha
i govora Bosne i Hercegovine**

Ferhadija I 9/III
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 225 763
Fax: +387 33 225 763
E-mail: zelkida@bih.net.ba

**Informativni centar za osobe sa invaliditetom
"Lotos" Tuzla**

M. I Ž. Crnogorčevića 3
75 000 Tuzla
Tel: +387 35 251 476
Web: www.ic-lotos.org
E-mail: info@ic-lotos.org

Nezavisni biro za humanitarna pitanja (IBHI)

[aćira Sikirića 12
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 219 781
+387 33 268 750
Fax: +387 33 219 780
Web: www.ibhibih.org
E-mail: ibhi@bih.net.ba

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.726-056.26(497.6)(094.5.07)

PRAVA osoba sa invaliditetom i poslovna
sposobnost / tekst priredila Anđela Lalović. –
Sarajevo : Centar za ljudska prava Univerziteta,
2008. – 29 str. ; 24 cm

ISBN 978-9958-541-00-1

COBISS.BH-ID 16679942
